
РОЛЬ СЦЕНАРНИХ УСТАНОВОК У ДОСЯГНЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ НАУКОВО - ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗВО У АКМЕПЕРІОДІ

Гандзілевська Галина¹, Балашов Едуард², Онпчук Анастасія³

¹Доктор психологічних наук, професор кафедри психології та педагогіки, Національний університет «Острозька академія», м. Острог (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6137-8344>

²Кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки, Національний університет «Острозька академія», м. Острог (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6486-0494>

³Магістр психології, Національний університет «Острозька академія», м. Острог (Україна)

UDC: 159. 922. 6

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню на теоретико-методологічному рівні проблеми досягнення психологічного благополуччя науково-педагогічними працівниками ЗВО у акмеперіоді. Разом з теоретичним аналізом наукового доробку, що стосується дослідження цієї тематики, у статті ми намагалися емпірично вивчити особливості розгортання суб'єктивного та психологічного благополуччя науково-педагогічних працівників ЗВО (науковців) у акмеперіоді у порівнянні з не науковцями; дослідити сценарні установки науково-педагогічних працівників ЗВО як психологічні ресурси та бар'єри благополуччя в акмеперіоді.

За допомогою «Шкали суб'єктивного благополуччя» М. В. Соколової, «Шкали психологічного благополуччя» К. Рифф (в адаптації Т. Д. Шевеленкової, Т.П. Фесенко) та t-критерію Стьюдента, виявлено, що показники загального рівня психологічного благополуччя у науково-педагогічних працівників ЗВО у акмеперіоді є вищими у порівнянні з показниками представників інших професій. Нами було досліджено, що науково-педагогічні працівники надають перевагу конструюванню цілей в житті та соціальних стосунків, особистісному росту та самовдосконаленню у повсякденній діяльності. За допомогою опитувальника ранніх дитячих рішень С. Максимової, що є модифікованим варіантом методики В. Петровського «Дитячі думки», адаптованого українською мовою Г. Гандзілевською та У. Нікітчук, а також кореляційного аналізу досліджено низку сценарних установок у науково-педагогічних працівників ЗВО, які виконують різні функції у процесі досягнення психологічного благополуччя. Так, ресурсними сценарними установками у досягненні психологічного благополуччя науковців виявлено приписи «Старайся», «Будь сильним», бар'єрами – приписи «Не будь маленьким, не будь спонтанним», «Не твори», «Не дорослішай», «Не будь успішним», «Не зближуйся». Разом з тим, виявлено, що припис «Поспішай» є ресурсним для конструювання цілей в житті та особистісного самовдосконалення, однак бар'єром для самооцінки здоров'я, як і припис «Будь досконалістю», який оптимізує соціальне оточення, однак не є сприятливим для самоприйняття. Окрім того, на вибірці українських письменників та науковців-емігрантів встановлено, що нарративізація є чинником відмінностей у показниках певних типів соціокультурної адаптації, базових ресурсів акмеологічного потенціалу життєвих сценаріїв у порівнянні з емігрантами, які не займаються цією діяльністю.

Ключові слова: психологічне благополуччя, суб'єктивне благополуччя, науково-педагогічні працівники, сценарні установки, акмеперіод.

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Halyna Handzilevska, Eduard Balashov, Anastasiia Onypchuk

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими практичними завданнями

Освітні реформи, які зараз переживає Україна, створюють проблеми у досягненні акме успіху та відповідно психологічного благополуччя педагогічних працівників, зокрема закладів вищої освіти, адже адаптація до змін супроводжується втратою психологічних ресурсів. Специфічним компонентом самореалізації викладачів ЗВО є наукова діяльність, яка передбачає пошуково-творчу та пов'язана з генеруванням текстів, які на сучасному етапі все більше стають пронизані нарративами (О. Афанасєв, І. Василенко). Відтак виникає проблема пошуку психологічних ресурсів та бар'єрів реалізації професійного потенціалу викладачів ЗВО у контексті життєвої активності, розгортання їхніх життєвих сценаріїв. Зв'язок розвитку й реалізації життєвого, а отже й професійного, потенціалу людини з досягненням нею благополуччя (Л. Левіт) підсилює актуальність дослідження ролі сценарних установок у досягненні психологічного благополуччя науково-педагогічних працівників у акмеперіоді – віковому етапі життєвого шляху, найбільш сприятливому для акмереалізації у всіх сферах життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена стаття. Проблема благополуччя особистості є актуальною у полі наукового інтересу психологічних досліджень. Відповідно науковим розвідкам Л. Яворовської, Г. Хафізової (2011) сучасною тенденцією виступає спроба інтегрувати гедоністичне та евдемоністичне розуміння психологічного благополуччя, яка реалізується у концепції самодетермінації R. Ryan і E. Deci. Автори відзначають й те, що гедоністичний аспект представлений поняттям суб'єктивне благополуччя, та фокусується на відчутті задоволеності від життя, тоді як евдемоністичний – на сенсі життя та самореалізації, й відображає компонент метапотреб (особистісний зріст), трансцендентний аспект (наявність життєвих цілей), особистісний (самооціночний) та міжособистісний (компетентність у стосунках з оточуючими) аспекти (Яворовська, Хафізова, 2011). Традиційно евдемоністичний підхід пов'язують із дослідженнями С. Ryff (1995), який на відміну від інших дослідників, що ототожнюють поняття пси-

хологічне і суб'єктивне благополуччя або ж виокремлюють психологічне благополуччя складовою суб'єктивного, вважає суб'єктивне благополуччя особистості емоційною складовою, необхідною умовою переживання психологічного благополуччя. Його відома шестикомпонентна модель благополуччя, що включає позитивне ставлення до себе, інших та свого досвіду, і базується на довірі до світу, відображає й концепцію життєвих сценаріїв (Е. Берн), в основі якої є формування психологічної позиції особистості, зокрема власної самоцінності та поваги до інших. Основним компонентом життєвого сценарію транзактні аналітики вважають сценарні рішення-установки. У своїх попередніх дослідженнях (Гандзілевська, 2018) останні досліджувались у контексті функцій та гіперфункцій психологічного імунітету. За результатами емпіричного дослідження інтродюковані сценарні установки виділено акмебар'єрами українських емігрантів. Ймовірно, що сценарні установки виконують певну роль і у досягненні психологічного благополуччя науково-педагогічних працівників у акмеперіоді. Адже складові моделі С. Ryff, зокрема наявність цілі в житті, контроль над ним та особистісне зростання й самодетермінація, характеризують певні напрямки й акмеологічного підходу, сутність якого полягає в орієнтації на постійне самовдосконалення.

Відомі дослідження сучасних вітчизняних науковців тематики, що стосується психологічного, соціального та емоційного благополуччя студентів у контексті волонтерської діяльності (Balashov et al., 2018). Щодо проблем науково-педагогічних працівників, які досліджуються сучасниками, відмічаємо фокусування на професійних стандартах і профілях, конструюванні акмеограм та стратегій професійного розвитку та ін. Так, у цьому контексті відмітимо дослідження особливостей і структури професійних стандартів науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти країн близького зарубіжжя Ю. Скиби (2018), який на основі аналізу трудової функції розкрив вимоги до знань і вмінь різних категорій науково-педагогічних працівників. Разом з тим, психологічне благополуччя науково-педагогічних працівників крізь призму їхніх життєвих сценаріїв є малодослідженим. У зв'язку з цим для вивчення психологічного благополуччя – сукупності необхідних особистісних ресурсів, що забезпечує суб'єк-

тивну і об'єктивну успішність особистості в системі «суб'єкт-середовище» (Ширяєва, 2008, с. 9) науково-педагогічних працівників, діяльність яких спрямована на постійний саморозвиток, слід інтегрувати окреслені підходи. А тому поряд із сучасними дослідженнями психологічного благополуччя, які фокусуються на віковому та гендерному аспекті, дослідженні соціального інтелекту та часової перспективи як чинників психологічного благополуччя особистості, на виявленні взаємозв'язку психологічного благополуччя із особистісними рисами та ін. (Яворовська, Хафізова, 2011), актуальності набувають психолого-акмеологічні дослідження цього феномена крізь призму дослідження функцій сценарних установок.

Слід відмітити, що проблема акмеперіоду, яку традиційно пов'язують із дослідженнями радянських психологів Б. Ананьєва та О. Кроніка, є предметом дослідження, як західних науковців (Д. Бромлей, Г. Гримма, Е. Еріксона, Г. Крайг та ін.) так і сучасними вітчизняними дослідниками (У. Гуменюк, Є. Рибалко, І. Шестопал, В. Ямницький та ін.). Услід за дослідженнями В. Ямницького, який у співвідношенні з періодизацією Г. Крайг вікові межі акмеологічного періоду життя людини пов'язує з її акмеологічними проявами у період ранньої дорослості в межах 20–37 років та середньої дорослості – у межах 38–60 років, та працями У. Гуменюк, яка зважаючи на міру суб'єктивної готовності та об'єктивної можливості успішної реалізації свого життєвого потенціалу окреслює акмеперіод віковими рамками від 16 до 55–60 років, й у відповідності до концепції життєвих сценаріїв (Е.Берн), де відзначено, що останній завершує своє формування у віці 20 років, акмеперіод українських емігрантів вивчався нами у межах від 20 до 60 років (Гандзілевська, 2018). Нами було підтверджено думку У. Гуменюк, яка на підставі виявленого нею зв'язку ірраціональних вірувань зі смислотворчими процесами, заперечила типологізацію акме-спроможних й акме-неспроможних, наголошуючи на впливі «каталізувальних» і «стримувальних» чинників процесу досягнення вершинного розвитку. Услід за С. Максимовою, яка психологічними бар'єрами творчої активності означає сценарні установки, нами було виділено останні психологічними бар'єрами реалізації життєвих сценаріїв у акмеперіоді українських емігрантів.

Окрім того на вибірці українських письменників та науковці-емігрантів встановлено, що наративізація є чинником відмінностей у показниках певних типів соціокультурної адаптації, базових ресурсів акмеологічного потенціалу життєвих сценаріїв у порівнянні з емігрантами, які не займаються цією діяльністю. Імовірно, що показники й психологічного благополуччя науково-педагогічних працівників будуть відмінними у порівнянні з показниками людей інших професій.

Мета цієї статті скеровуємо на емпіричне дослідження ролі сценарних установок у досягненні психологічного благополуччя науково-педагогічних працівників ЗВО у акмеперіоді. **Завдання:** емпірично вивчити особливості розгортання суб'єктивного та психологічного благополуччя науково-педагогічних працівників ЗВО (науковців) у акмеперіоді у порівнянні з не науковцями; дослідити сценарні установки науково-педагогічних працівників ЗВО як психологічні ресурси та бар'єри благополуччя в акмеперіоді.

Методи дослідження: теоретико методологічний аналіз категорійно-понятійного поля піднятої проблематики; критичний аналіз та порівняння основних аспектів суб'єктивного і психологічного благополуччя; теоретичний синтез та моделювання компонентів розгортання суб'єктивного та психологічного благополуччя науковців у акмеперіоді в порівнянні з не науковцями; дослідження сценарних установок науково-педагогічних працівників ЗВО як психологічних ресурсів та бар'єрів благополуччя в акмеперіоді; емпіричне виявлення за допомогою визначеного діагностичного інструментарію сценарних установок у науково-педагогічних працівників ЗВО, які виконують різні функції у процесі досягнення психологічного благополуччя.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для реалізації мети і завдань дослідження був застосований такий діагностичний інструментарій: для визначення рівня суб'єктивного благополуччя науково-педагогічних працівників ЗВО – Шкала суб'єктивного благополуччя М. В. Соколової (Соколова, 1996), Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф (в адаптації Т. Д. Шевеленкової, Т. П. Фесенко) (2005, С. 10); для виокремлення психологічних бар'єрів та ресурсів

благополуччя науково-педагогічних працівників ЗВО – опитувальник ранніх дитячих рішень С. Максимової, що є модифікованим варіантом методики В. Петровського «Дитячі думки» (Максимова, 2006), адаптований українською мовою Г. Гандзілевська, У. Нікітчук (Гандзілевська & Нікітчук, 2018). Для математико-статистичної обробки емпіричних даних використовували кореляційний аналіз, t-критерій Стьюдента.

Емпірична вибірка дослідження включила 106 респондентів (n=106): 53 науково-педагогічних працівників ЗВО (науковців) (n₁=53) (з-поміж них 15 аспірантів, 28 викладачів без ступеню, 7 кандидатів наук, 3 доктори наук) та 53 особи, що не займаються науковою діяльністю (n₂=53). Вік респондентів охоплює межі акмеологічного періоду особистості від 20 до 60 років. Дослідження проводилося на базі Національного університету «Острозька академія», Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, Вінницького політехнічного університету та Вінницького торгівельно-економічного університету.

Застосування Шкали психологічного благополуччя К. Ріфф (в адаптації Т. Д. Шевеленкової, Т. П. Фесенко) дозволило визначити рівень психологічного благополуччя досліджуваних у акмеперіоді. Так, показник загального рівня психологічного благополуччя у науковців є вищим (M=457,23, SD=37,146), у порівнянні з показником не науковців (M=313,23, SD=53,145), як у віковому проміжку з 20 до 37 років,

так й у віці з 38 до 60 років (відповідно у науковців M=419,66 SD=36,595 та не науковців M=324,55, SD=55,389). Застосування t-критерію Стьюдента дозволило статистично підтвердити значимі відмінності у показниках психологічного благополуччя науковців та не науковців у віковому проміжку 20-37 років (t=9,747, p=0,001), та у віковому проміжку 38-60 років (t=8,187, p=0,05). Досліджено, що для науковців у 20-37 років в пріоритеті є «Цілі в житті» (M=80,96, SD=3,065), «Особистісний ріст» (M=80,69, SD=4,296), «Позитивні відношення» з іншими (M=79,30, SD=7,368) (Рис. 1).

У віці 38-60 рр науковці, окрім «Особистісного росту» (M=79,51, SD=3,320), та конструювання «Цілей в житті» (M=79,03, SD=2,834), надають перевагу й «Самоприйняттю» (M=74,40, SD=7,281), що може пояснюватись віковими особливостями цього періоду (Рис. 1).

Досліджувані, які не займаються науковою діяльністю, домінуючими компонентами психологічного благополуччя у віці з 20 до 37 років виокремлюють «Управління середовищем» (M=78,96, SD=3,316), «Автономію» (M=78,80, SD=4,176) та «Позитивні відношення» з іншими (M=77,23, SD=4,572) (Рис. 2).

У віці 38-60 років не науковці виділяють в пріоритеті вмінням досягати «Життєві цілі» (M=75,18, SD=6,645), «Управління соціумом» (M=74,22, SD=7,196) та «Позитивні відношення» з соціальним середовищем (M=70,74, SD=20,329). Так, відмічаємо відмінності у пріоритетах науковців і не науковців,

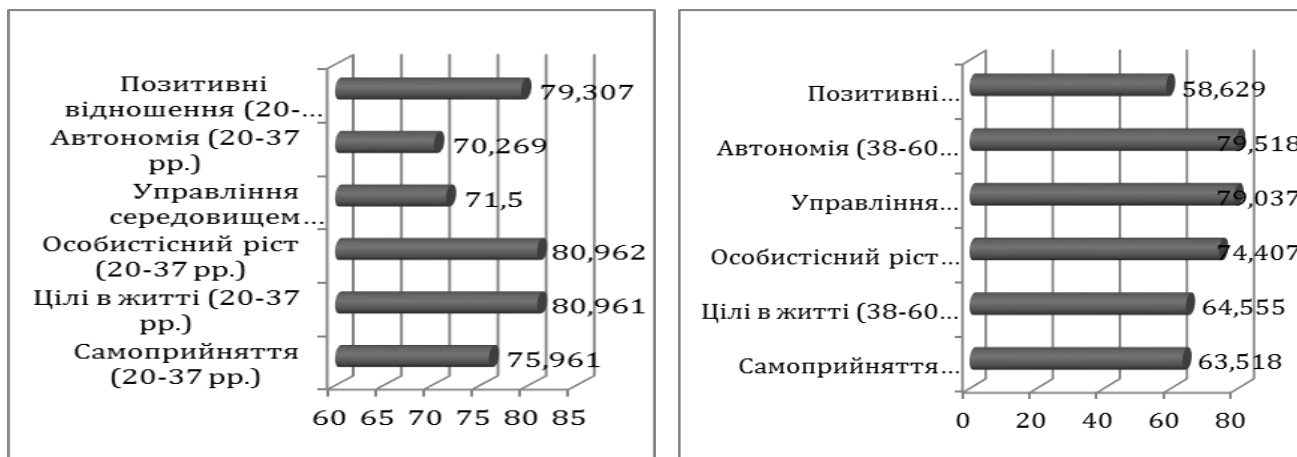

Рис. 1. Компоненти психологічного благополуччя у науковців в акмеперіоді

що можна пояснити специфікою професії. Разом з тим, спільним як у науковців, так і не науковців є спрямування на позитивні відношення з соціальним середовищем, особливо у віці 20-37 років, та розвитку умінь досягати життєві цілі у 38-60 рр.

За допомогою критерію Т-Ст'юдента та застосування Шкали суб'єктивного благополуччя М. В. Соколової нами було виявлено статистичні відмінності у показниках суб'єктивного благополуччя науковців та не науковців, як у віковому проміжку 20-37 років ($t=2,715$, $M_1=80,92$, $M_2=74,05$, $SD_1=8,650$, $SD_2=6,053$, $p=0,05$), так у віці 38 до 60 років ($t= 0,838$, $M_1=78,38$,

настрою» ($M=12,SD=2,433$). У віці 38-60 років, у пріоритеті, окрім «Напруження/чутливості» ($M=19,07$, $SD=2,510$) та «Зміни настрою» ($M=12,33$, $SD=2,287$), для них характерною є «Психоемоційна симптоматика», тобто надмірна реакція та переживання невдачі чи перешкод ($M=18,18,SD=3,762$) (рисунком 4)

Так, відповідно до отриманих результатів виділяємо відмінності у виборі життєвих цінностей, що характеризують компоненти суб'єктивного благополуччя науковців та не науковців. Спільним домінуючим пріоритетом у науковців вікового проміжку 38-60рр та не науковців у двох вікових проміжках акмеперіоду вияв-

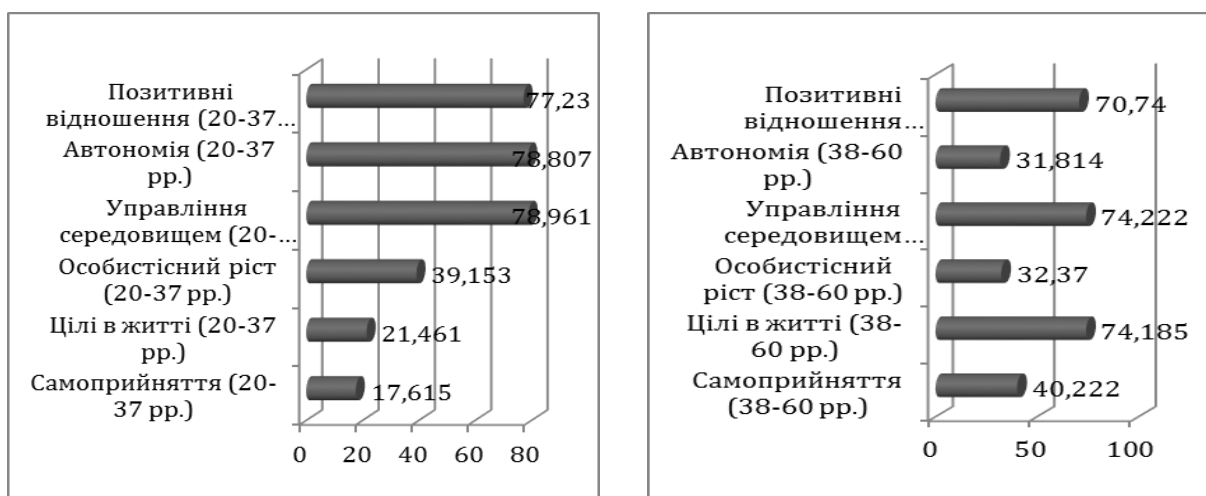

Рис. 2. Компоненти психологічного благополуччя у не науковців в акмеперіоді

$M_2=76,68$, $SD_1=7,170$, $SD_2=10,948$, $p=0,05$). Вищі показники суб'єктивного благополуччя виявлено у науковців.

Аналізуючи показники компонентів суб'єктивного благополуччя, досліджено, що для науковців у віковому періоді з 20 до 37 років пріоритетним є «Повсякденна діяльність» ($M=19,11$, $SD=2,818$), «Соціальне оточення» ($M=18,92$, $SD=1,831$), «Висока самооцінка здоров'я» ($M=10,07$, $SD=2,755$). У віковому проміжку акмеперіоду 38-60 років науковці, окрім переваг «Соціальному оточенню» ($M=19,11$, $SD=1,502$) та «Повсякденній діяльності» ($M=18,55$, $SD=2,172$), вагоме значення належить «Напруженню/чутливості», тобто потреби усамітнення ($M=18,03,SD=2,928$) (Рис. 3).

Для досліджуваних, які не займаються науковою діяльністю, у віці від 20 до 37 років домінуючими є «Напруження/чутливість» ($M=19,34$, $SD=1,765$), «Соціальне оточення» ($M=19,23$, $SD=1,607$), «Зміна

лено потребу в усамітненні.

Для виявлення психологічних бар'єрів у досягненні психологічного благополуччя нами було застосовано опитувальник С. Максимової, який дозволяє виділити сценарні заборони та приписи, які блокують життєву активність особистості, а отже й психологічне благополуччя респондентів.

Так, виявлено такі домінуючі сценарні заборони та приписи у не науковців (20-37рр): «Не будь собою» ($M=24,96$, $SD=2,144$), «Не будь маленьким, не будь спонтанним» ($M = 23, 96, SD = 2,473$), що своєю чергою блокують автентичність і творчість, та «Не будь успішним» ($M=29,92,SD=6,621$), «Не будь першим» ($M=33,33 SD=1,921$), «Не роби» ($M=30 SD=7,651$) у віці 38-60 років. Науковцям віку 20-37 рр характерні такі драйвери, як «Будь досконалістю» (відповідно $M=29,65$, $SD=3,730$) та «Поспішай» ($M=21,65$, $SD=2,208$). Останній є доміную-

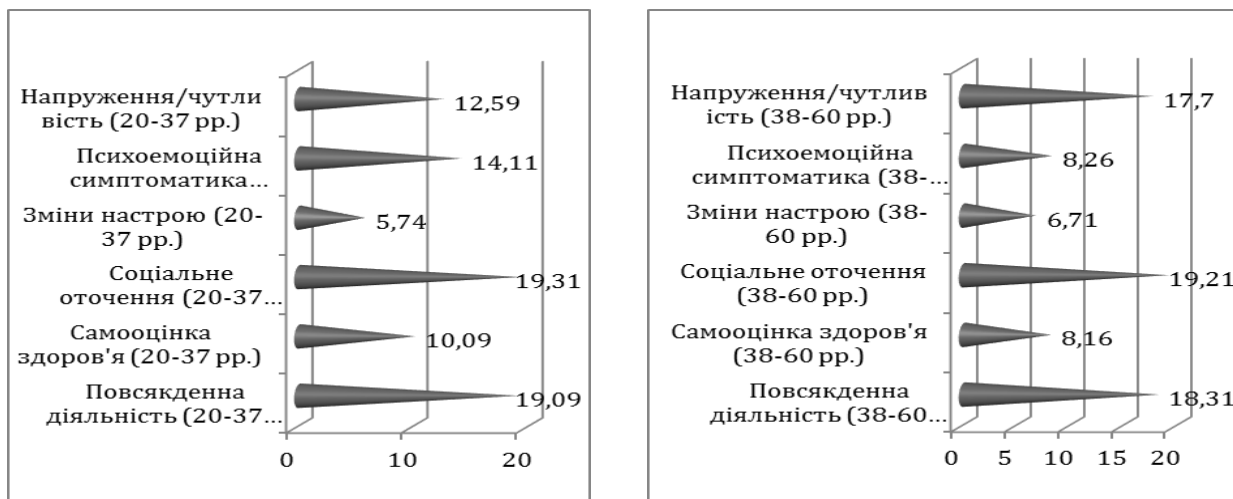

Рис. 3. Компоненти суб'єктивного благополуччя науковців у акмеперіоді

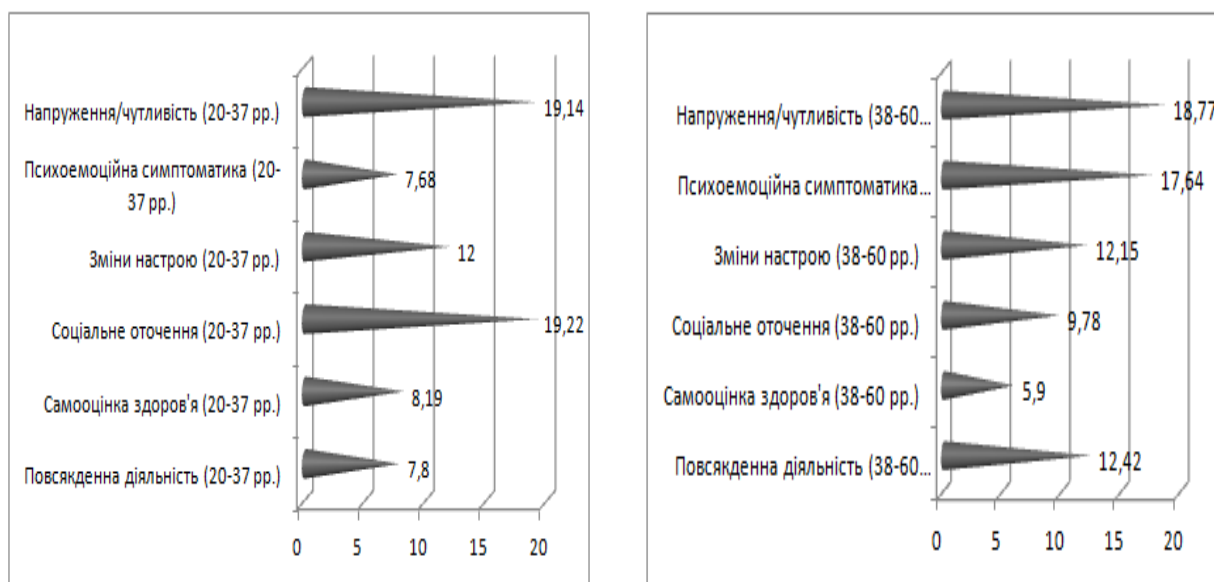

Рис. 4. Компоненти суб'єктивного благополуччя у не науковців у акмеперіоді

чим і у віці 38-60 років («Поспішай») ($M=22,11$, $SD=2,665$)).

За допомогою критерію кореляції Спірмена нами було виявлено статистично значимий обернений кореляційний зв'язок між показниками суб'єктивного благополуччя науковців віком 20-37 років з сценарними приписами, зокрема між показниками шкали «Повсякденна діяльність» та «Не твори» ($r=-0,867$, $p=0,05$), та прямий кореляційний зв'язок між показниками суб'єктивного благополуччя науковців шкали «Зміна настрою» та показником припису «Не будь маленьким, не будь спонтанним» ($r=0,821$, при $p=0,01$). Окрім того, виявлено прямий кореляційний зв'язок між показниками суб'єктивного благополуччя науковців

шкали «Соціальне оточення» та драйверу «Будь досконалістю» ($r=0,798$, при $p=0,05$); шкали «Повсякденна діяльність» ($r=0,755$, при $p=0,05$) та припису «Старайся»; та обернений між показниками шкали «Самооцінка здоров'я» і припису «Поспішай» ($r=-0,687$, при $p=0,05$). Було виявлено статистично значимий обернений кореляційний зв'язок між показниками суб'єктивного благополуччя та сценарними установками й у науковців віком 38-60 pp, зокрема шкали «Результативність» та приписом «Не дорослішай» ($r=-0,759$, при $p=0,05$); показником шкали «Я-господар власного життя» та «Не будь успішним» ($r=-0,693$, при $p=0,05$). Виявлено прямий кореляційний зв'язок між показниками суб'єктивного благополуччя шкали

«Мета у житті» та приписом «Поспішай» ($r=0,832$, при $p=0,05$); приписам шкали «Керованість у житті» та драйвером «Будь сильним» ($r=0,911$, при $p=0,01$). Отож, ресурсними сценарними установками у досягненні суб'єктивного благополуччя науковців віком 20-37 років виявлено наступне: для такого компоненту, як «Зміна настрою» – припис «Не будь маленьким, не будь спонтанним», для компоненту «Соціальне оточення» – драйвер «Будь досконалістю», «Повсякденна діяльність» – припис «Старайся». Бар'єрами у досягненні складової благополуччя «Повсякденна діяльність» виявлено припис «Не твори», для «Самооцінки здоров'я» – припис «Поспішай». Припис «Не будь маленьким, не будь спонтанним» стимулює зміну настрою. У науковців віком 38-60 рр, бар'єрами у досягненні «Результативності» виявлено припис «Не дорослішай», для такої складової благополуччя, як «Я-господар власного життя» – «Не будь успішним». Ресурсами суб'єктивного благополуччя, зокрема складової «Мета у житті», виділено припис «Поспішай», а для «Керованості у житті» – драйвер «Будь сильним».

За допомогою критерію кореляції Пірсона нами було виявлено й статистично значимий кореляційний зв'язок між показниками психологічного благополуччя та сценарних установок. Так, досліджено, що показники психологічного благополуччя науковці віком 20-37 шкали «Самоприйняття» обернено залежать від драйверу «Будь досконалістю» ($r=-0,725$, $p=0,05$), тоді як між показниками шкали «Особистісний ріст» та драйвером «Старайся» виявлено прямий кореляційний зв'язок ($r=0,838$, $p=0,01$). Виявлено пряму кореляційну залежність між показниками шкали «Цілі в житті» та драйверу «Поспішай» ($r=0,772$, $p=0,05$), та обернену між показниками шкали «Позитивні відношення» з іншими та приписом «Не зближуйся» ($r=-0,903$, при $p=0,01$). Виявлено прямий кореляційний зв'язок між показниками шкали психологічного благополуччя «Цілі в житті» науковців 38-60 років з драйвером «Поспішай» ($r=0,709$, $p=0,05$); та обернений між показниками шкали «Автономія» та приписами «Не будь собою» ($r=-0,803$, при $p=0,01$); «Позитивні відношення» з іншими та приписом «Не належ до групи» ($r=-0,631$, при $p=0,05$). Отож, бар'єрами у досягненні психологічного благополуччя у науковців віку 20-37 років, зокре-

ма такого компоненту, як «Самоприйняття» виявлено драйвер «Будь досконалістю», а для позитивних стосунків з іншими – припис «Не зближуйся». Ресурсами у цьому процесі для «Особистісного росту» виявлено драйвер «Старайся»; для складової психологічного благополуччя «Цілі в житті» – драйвер «Поспішай». Драйвер «Поспішай» є ресурсом для «Особистісного росту» та конструюванні «Цілей в житті» й для науковців 38-60 років.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, відповідно до отриманих результатів показники загального рівня психологічного благополуччя у науково-педагогічних працівників ЗВО є вищими у порівнянні з показниками представників інших професій, які не займаються науковою діяльністю, як у віковому проміжку з 20 до 37 років, так й у віці з 38 до 60 років акмеперіоду. Досліджено, що науково-педагогічні працівники надають перевагу конструюванню соціальних стосунків, особистісному росту та самовдосконаленню у повсякденній діяльності. Особистостям, які не займаються науковою діяльністю надають перевагу автономії, управлінню середовищем. Разом з тим, спільним як у науковців, так і не науковців є на розвиток умінь досягати життєві цілі, спрямування на позитивні відношення з соціальним середовищем, потреба в усамітненні. Виявлено низку сценарних установок у науково-педагогічних працівників ЗВО, які виконують різні функції у процесі досягнення психологічного благополуччя. Так, ресурсними сценарними установками у досягненні психологічного благополуччя науковців виявлено приписи «Старайся», «Будь сильним», бар'єрами – приписи «Не будь маленьким, не будь спонтанним», «Не твори», «Не дорослішай», «Не будь успішним», «Не зближуйся». Разом з тим, виявлено, що припис «Поспішай» є ресурсним для конструювання цілей в житті та особистісного самовдосконалення, однак бар'єром для самооцінки здоров'я, як і припис «Будь досконалістю», який оптимізує соціальне оточення, однак не є сприятливим для самоприйняття. **Перспективу подальших розвідок** вбачаємо у розробці психолого-акмеологічного супроводу науково-педагогічних працівників ЗВО.

References :

- Balashov, E., Pasichnyk, I., Kalamazh, R., Dovhaliuk, T. & Cicognani, E. (2018). Psychological, Emotional and Social Wellbeing and Volunteering: A Study on Italian and Ukrainian University Students. *Youth Voice Journal*, 18, 1–22.
- Handzilevska, H. B. (2018). *Zhyttyevi stsenariyi ukrayinskykh emigrantiv (psykholoho-akmeolohichnyy dyskurs): monohrafiya*. [Life Scripts of Ukrainian Emigrants (Psychological and Acmeological Discourse: Monograph)]. Ostroh: National University of Ostroh Academy [in Ukrainian].
- Handzilevska, H., & Nikitchuk, U. (2018, April). *Adaptatsiya opytuval'nyka bat'kivs'kykh zaboron S. Maksymovoyi*. [Adaptation of Questionnaire of Parental Bans by S. Maksymova]. *Osobystisne zrostannya: teoriya i praktyka: zb. nauk. prats' za materialamy III-yi Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi internet-konferentsiyi*. Zhytomyr: Vyd-vo ZHDU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
- Maksymova, S. V. (2006) *Tvorchestvo: sozidanye ili destruktysyya: monografiya* [Art: Constructivism or Destruction]. Moscow: Akademycheskyy proekt [in Russian].
- Skyba, Y. A. (2018). *Dosvid rozroblennya profesiynykh standartiv i profiliv naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv vyshchoyi osvity v krayinakh blyz'koho zarubizhzhya* [Experience of Development of Professional Standards and Profiles of Scientific-Educational Workers of Higher Education Institutions]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka*. Ser.: Pedahohichni nauky, 3. 12–18 [in Ukrainian].
- Sokolova, M. V. (1996) *Shkala subiektyvnoho blagopoluchchya* [Scale of Subjective Wellbeing]. Yaroslavl: NPTS «Psikhodiagnostika» [in Russian].
- Shevelenkova, T.D. & Fesenko, P.P. (2005). *Psykhologicheskoye blagopoluchhije lichnosti (obzor osnovnykh kontseptsyy i metodika issledovaniya)* [Psychological Wellbeing (Review of Main Concepts and Methodology of Research)]. *Voprosy psykhologii*, 3, 95–128 [in Russian].
- Shyryaeva, O. S. (2008). *Psykhologicheskoye blagopoluchhije lichnosti v ekstremalnykh usloviyakh zhyznedeyatelnosti: avtoref. dys. kand. psykhol. nauk*. Petropavlovsk-Kamchatskiy [in Russian].
- Yavorovska, L. M., & Khafizova, H. S. (2011) *Teoretychni pidkhody do vyznachennya psykholohichnoho blagopoluchchya osobystosti* [Theoretical Approaches to Determination of Psychological Wellbeing of Personality]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Psykholohiya*. № 985, vyp. 48, 46–49 [in Ukrainian].
- Ryff, C. (1995). The Structure of Psychological Well-Being Revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69. № 4, 719–727.

Halyna Handzilevska

DSc. in Psychological Sciences, Professor of the Department of Psychology and Pedagogy, National University "Ostroh Academy", Ostroh (Ukraine)

Eduard Balashov

PhD in Psychological Sciences, Professor of the Department of Psychology and Pedagogy, National University "Ostroh Academy", Ostroh (Ukraine)

Anastasiia Onypchuk

Master in Psychology, National University "Ostroh Academy", Ostroh (Ukraine)

THE ROLE OF SCENARIOS FOR THE ACHIEVEMENT OF PSYCHOLOGICAL WELL-BEING BY UNIVERSITY LECTURERS AND SCIENTISTS IN THEIR ACME-PERIOD

ABSTRACT

The article studies theoretically and methodologically the problem of psychological well-being of university lecturers and scientists at their acme-period. In addition to the theoretical analysis of the examined scientific concepts, we make an attempt to research empirically the features of deployment of lecturers' and scientists' subjective and psychological well-being in their acme period in comparison with the personnel not engaged in scientific work; university lecturers' and scientists' scenarios is researched as the psychological resources or barriers for psychological well-being in the acme period.

We used the Scale of Subjective Well-Being of M.V. Sokolova, C. Ryff Scales of Psychological Well-Being (in adaptation of T.D. Shevelenkova, T. P. Fesenko) and Student's t-test and found that university lecturers' and scientists' general psychological well-being at their acme-period is higher than that of others professions. University lecturers and scientists prefer to construct goals in life and social relationships, they are focused on personal growth and self-improvement in daily activities. We used S. Maximova's questionnaire on early childhood decisions, which is the modification of V. Petrovsky's method "Children's Thoughts", adapted into Ukrainian by H. Handzilevska and U. Nikitchuk, and correlation analysis and investigated different scenarios of university lecturers and scientists; these scenarios perform various functions at achieving of psychological well-being. So, the scientists' resourceful scenarios for psychological well-being includes the prescriptions "Try", "Be strong"; the barriers scenarios includes prescrip-

tions “Don’t be small, don’t be spontaneous”, “Don’t invent”, “Don’t grow up”, “Don’t be successful”, “Don’t get closer”. At the same time, we found that the order “Hurry up” was a resource for life goal construction, personal growth, self-improvement, however, it was a barrier to self-acceptance. The same result was for the order “Be excellence”, which optimizes the social environment, however, is not favourable for self-acceptance. In addition, the comparison between the sample of the Ukrainian writers and scientists-emigrants and the sample of emigrants not involved in such activities showed that narrativization is a factor of differences appeared in certain types of social-cultural adaptation and in the basic acmeological resources for life scenarios.

Keywords: psychological well-being, subjective well-being, scientific and pedagogical employees, scripts, acme-period.

Гандзилевская Галина Борисовна

Доктор психологических наук, Профессор кафедры психологии и педагогики, Национальный университет «Острожская академия», г. Острог (Украина)

Балашов Эдуард Михайлович

Кандидат психологических наук, Профессор кафедры психологии и педагогики, Национальный университет «Острожская академия», г. Острог (Украина)

Онпчук Анастасия Сергеевна

Магистр психологии, Национальный университет «Острожская академия», г. Острог (Украина)

РОЛЬ СЦЕНАРНЫХ УСТАНОВОК В ДОСТИЖЕНИИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ НАУЧНО - ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РАБОТНИКОВ ЗВО В АКМЕПЕРИОДЕ

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию на теоретико-методологическом уровне проблемы достижения психологического благополучия научно-педагогическими работниками ВУЗов в акмепериоде. Вместе с теоретическим анализом научного вклада в разработку данной тематики, в статье мы пытались эмпирически изучить особенности развертывания субъективного и психологического благополучия научно-педагогических работников ВУЗов (ученых) в акмепериоде в сравнении с не учеными; исследовать сценарные установки научно-педагогических работников ВУЗов как психологические ресурсы и барьеры благополучия в акмепериоде.

С помощью «Шкалы субъективного благополучия» М. В. Соколовой, «Шкалы психологического благополучия» К. Рифф (в адаптации Т. Д. Шевеленковой, Т. П. Фесенко) и t-критерия Стьюдента выявлено, что показатели общего уровня психологического благополучия у научно-педагогических работников в акмепериоде есть выше в сравнении с показателями других профессий. Нами было исследовано, что научно-педагогические работники предпочитают конструирование целей в жизни и социальных отношений, личностный рост и самосовершенствование в повседневной жизни. С помощью опросника ранних детских решений С. Максимовой, который есть модифицированным вариантом методики В. Петровского «Детские мысли», адаптированного на украинский язык Г. Гандзилевской и У. Никитчук, а также корреляционного

анализа исследовано целый ряд сценарных установок у научно-педагогических работников ВУЗов, который исполняют разные функции в процессе достижения психологического благополучия. Так, ресурсными сценарными установками психологического благополучия ученых обнаружено предписания «Старайся», «Будь сильным», а барьерами – предписания «Не будь маленьким, не будь спонтанным», «Не твори», «Не взрослей», «Не будь успешным», «Не сближайся». Вместе с этим обнаружено, что предписание «Спешу» есть ресурсным для конструирования целей в жизни и личностного самосовершенствования, однако барьером для самооценки здоровья, как и предписание «Будь совершенством», который оптимизирует социальное окружение, однако не является благоприятным для самопринятия. Кроме того, на выборке украинских писателей и ученых-эмигрантов установлено, что нарративизация является фактором различий в показателях отдельных типов социокультурной адаптации, базовых ресурсов акмеологического потенциала жизненных сценариев по сравнению с эмигрантами, которые не занимаются этой деятельностью.

Ключевые слова: психологическое благополучие, субъективное благополучие, научно-педагогические работники, сценарные установки, акме-период.

Дата отримання статті: 21.01.2020

Дата рекомендації до друку: 20.02.2020

Дата оприлюднення: 26.02.2020